

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. Проведення реформ супроводжується активним проникненням криміналітету в усі сфери суспільного життя, посилюється його організованість, професіоналізм, озброєність та технічна оснащеність.

Незважаючи на тенденцію зниження рівня загальної злочинності в Україні (1998 – на 3,8 %; 1999 – на 4,5 %; 2000 – на 2,2 %; 2001 – на 3,0 %, за 11 місяців 2002 р. на 2,5%), досить високим залишається ступінь латентної злочинності [1]. Так, за результатами опитування експертів в країнах СНД поза реєстрацією залишається від 40 % (загальнокримінальних) до 95 % (економічних, посадових) злочинів. Як свідчать статистичні дані та результати досліджень, розходження між зареєстрованими злочинами та кількістю заяв і повідомлень про скоєння злочинів, що надійшли до ОВС, обумовлено, насамперед, перевантаженням системи ОВС і, відповідно, обмеженням у реєстрації заяв та повідомлень.

Друга важлива причина цього становища пов'язана з проблемою порушення кримінальної справи на основі наявної інформації. Неочевидність і складність замасковано вчинених злочинів, неможливість встановити осіб, які їх скоїли, недоліки нормативно-правової основи діяльності криміналістичних підрозділів ОВС, недосконалість взаємодії експертно-криміналістичних підрозділів зі слідчими апаратами на стадії порушення кримінальної справи суттєвим чином впливають на стан справ боротьби зі злочинністю в сучасних умовах. Це зумовлює необхідність проведення монографічних досліджень з проблем організації й тактики діяльності криміналістичних підрозділів ОВС.

Названим проблемам присвячені дослідження О.М. Бандурки, О.К. Безсмертного, Д.Н. Бахрака, А.Т. Боннер, С.Н. Братуся, В.М. Горшнева, Є.В. Додіна, А.П. Ключніченка, Т.І. Козирєва, М.Ф. Орзих, В.І. Ремньова, Г.О. Туманова та інших.

Цими авторами розглядалися правові й організаційно-тактичні питання діяльності криміналістичних підрозділів ОВС щодо боротьби зі злочинністю. Проте зараз відбулися істотні зміни нормативно-правового поля діяльності криміналістичних підрозділів ОВС в Україні; в криміналістичних підрозділах накопичений багатий практичний досвід використання криміналістичних обліків, застосування спеціальної техніки, що потребує теоретичного розвитку й узагальнення для розв'язання даної проблеми. Однак в останні роки комплексних досліджень з названих проблем практично не здійснювалося. Тому зростаюча злочинність, яка в останні роки дестабілізує нормальне існування громадян України, потребує не тільки

реструктуризації органів внутрішніх справ України, а й прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Важливу роль у попередженні та розкритті злочинів нині становить робота експертно-криміналістичних підрозділів ОВС. Майже з кожного місця скоєння злочину експертами-криміналістами вилучаються сліди пальців рук. Відомо, що шкіра людини на долонях рук має свої властивості.

Індивідуальність папілярних узорів – це перша їх властивість.

Другою властивістю є їх відносна незмінність. Узори на пальцях рук формуються до шести місяців внутрішньоутробного життя зародка людини та майже не змінюються до повного розкладу тканин після смерті [2, с.132].

Дактилоскопичні обліки експертно-криміналістичних підрозділів діляться на картотеки слідів рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів (слідотеки) і дактилоскопичні картотеки осіб, які взяті на оперативний облік (дактилокартотеки), і призначені для встановлення:

- осіб, які залишили сліди на місці події;
- фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів;
- осіб, які приховують справжні установчі дані;
- невпізнаних трупів;
- наявності (відсутності) дактилокарт осіб.

До масивів оперативно-пошукових обліків уміщуються об'єкти, які безпосередньо пов'язані з подією злочину та, як правило, вилучені при оглядах місця події або при проведенні оперативних заходів та слідчих дій. До них належать дактилоскопичні обліки.

Обробка дактилоскопичної інформації завдяки розвитку техніки досягла великих успіхів. Так, на території України існують автоматизовані інформаційні системи, робота яких спрямована на введення дактилоскопичних карт та ототожнення їх зі слідами, вилученими з місць пригод та встановлення особи.

Необхідність застосування автоматизованих систем зумовлено сучасною ситуацією: незаконною міграцією громадян, терактами, транснаціональною злочинністю. В Україні, ще на початку другого тисячоліття, працювали дактилоскопичні системи «Ukr DEX», «SONDA», «Дакто». На сьогодні на території України програмне забезпечення обробки електронної інформації не уніфіковано – залишилися працювати дактилоскопичні системи «SONDA», розроблена в Челябінську (Росія) і «Дакто 2000» удосконалена програма, яка розроблена фахівцями Білоруського державного університету. Але треба зазначити, що ці програми сумісні між собою. Тому, в жовтні 2002 р., НДЕКЦ при ГУ МВС України в м. Києві провело заміну існуючої, але вже не здатної справлятися з великими базами даних програму «Ukr DEX», на «Дакто 2000». У базі на вересень 2003 р. знаходиться близько 200 тис. дактилокарт, але сліди пальців рук після заміни дактилоскопичної системи введені ще не всі. В обов'язки техніків-криміналістів входить введення дактилоскопичних карт та частково слідів пальців рук. Робота експертів-криміналістів та керівництва направлена на безпосеред-

не розкриття злочинів. Дактилоскопичний відділ НДЕКЦ при ГУМВС України в м. Києві в середньому що місяця розкриває 10 злочинів [3]. Тобто, 1 експерт розкриває приблизно 2,5 злочини щомісяця. Не в кожному підрозділі навіть оперативні працівники мають такі результати.

Тому, на нашу думку, необхідно створити загальнодержавну інформаційну криміналістичну мережу. При реалізації цього проекту ефективність роботи криміналістичних підрозділів досягне ще кращих показників. Але ж діяльність у цьому напрямку необхідно закріплювати законом.

Нині в Україні дактилоскопіювання осіб регламентується законом України «Про міліцію» [4] та Наказом МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопичного обліку експертної служби МВС України» [5]. Згідно з цими документами дактилоскопіюванню підлягають:

- 1) особи, які затримані за підозрою у скоєнні злочину;
- 2) особи, затримані за жебрацтво та взяті від варту у зв'язку з постановою слідчого або особи, яка проводить дізнання та за вироком суду [4].
- 3) особи, які перебувають під адміністративним арештом [5].

У 1999 р. народними депутатами України С.І. Синеньком та М.О. Кириченком були розроблені проекти Закону України «Про дактилоскопію» [6] та «Про ідентифікацію особи» [7]. Але вони були повернуті на доопрацювання. Повторно цей законопроект обговорювався законодавцями в січні 2001 р., але знову направлений для доопрацювання і повторного подання на розгляд Верховної Ради України на перше читання. Дотепер це питання законодавцями не обговорювалося.

У проектах цих нормативно-правових актів передбачалося проводити дактилоскопіювання усіх громадян та осіб, що не є громадянами держави, але перебувають на території України не менше одного місяця [6, 7].

Не зупиняючись детально на обговоренні і критиці назв цих законопроектів, вважаємо, що існує нагальна потреба прийняти їх до виконання з урахуванням всіх висловлених зауважень, адже прийняття даного закону аж ніяк не буде порушувати права людини. Це явище в нашому суспільстві нове, а тому потребує просто психологічної адаптації. Дактилоскопія у громадян ще з радянських часів асоціюється, в першу чергу, з кримінальною відповідальністю. Деяких осіб лякає перспектива порушення особистої безпеки. Але треба підкреслити, що доступ до дактилоскопичних баз даних мають тільки безпосередньо працівники ОВС, які працюють дотримуючись основного принципу – принципу законності. Мета всіх їх дій – пошук або ідентифікація особи, яка не в змозі впізнати саму себе з якихось причин (амнезія, тяжке захворювання, трагічний випадок тощо), та розкриття злочинів, що скоюються на території держави.

Нами вже вказувалося, що в Україні поки не існує законодавчого акта, що детально регламентує названу діяльність криміналістичних підрозділів ОВС. У цьому зв'язку хочемо більш докладно зупинитися на закордонному досвіді вирішення цієї проблеми.

Наприклад, завдяки зусиллям директора ФБР США С. Гувера в Вашингтоні була зібрана найбільша дактилоскопічна картотека, яка вже у 1956 р. включала в себе більше ніж 140 тисяч карток, серед яких було понад 30 тисяч з відбитками пальців злочинців [8, с.126–127]. Більшість населення США вважають ці дії правоохоронців законними, бо дактилоскопічні дані відносяться не до установчих даних особи, які при бажанні легко можна змінити законними способами, а до біометричних даних громадянина, які не можна викрасти чи загубити.

У Росії з січня 1999 р. (один з перших на території колишнього СРСР), вступив в силу Федеральний закон «Про державну дактилоскопічну реєстрацію в Російській Федерації» [9] в цілях перевірки та ідентифікації особи. Його правовою основою є Конституція РФ, інші федеральні закони, а також загальноприйняті норми міжнародного права. Цей нормативно-правовий акт встановлює цілі, принципи і види державної дактилоскопічної реєстрації, визначає основні вимоги до її проведення, а також зберігання і використання дактилоскопічної інформації. Згідно з законом, дактилоскопіювання, по-перше, може бути обов'язкове (застосовуватися до деяких категорій осіб), по-друге, здійснюватися за власним бажанням особи.

Розглянемо ці види дактилоскопіювання більш детально. Обов'язковій державній дактилоскопічній реєстрації підлягають: 1) громадяни, які призиваються на військову службу; 2) громадяни, які проходять військову службу в Федеральних органах виконавчої влади, в яких законодавством Росії передбачена військова служба; 3) громадяни РФ, які проходять службу в органах внутрішніх справ, органах Федеральної Служби безпеки, органах зовнішньої розвідки, органах податкової поліції, державної податкової служби тощо; 4) рятувальники професійних аварійно-рятувальних служб і професійних аварійно-рятувальних формувань РФ; 5) члени екіпажів повітряних суден державної, цивільної і експериментальної авіації РФ; 6) громадяни РФ, іноземні громадяни і особи без громадянства, які за станом здоров'я або за віком не можуть повідомити свої дані про себе, або встановити вказані дані іншим способом неможливо; 7) громадяни РФ, іноземні громадяни і особи без громадянства, які: підозрюються в скоєнні злочину; звинувачуються в скоєнні злочину; засуджені за скоєння злочину; знаходяться під адміністративним арештом; скоїли адміністративне правопорушення, якщо їх особу встановити неможливо; 8) іноземні громадяни і особи без громадянства, які прибули до РФ для пошуку притулку і подали прохання про надання політичного притулку тощо; 9) усі невстановлені трупи [9].

Відповідно до прийнятого закону Білорусії від 29.05.2003 р. «Про дактилоскопіювання», обов'язковій державній дактилоскопічній реєстрації підлягають декілька категорій громадян, а саме: 1) зараховані на службу до Збройних сил Білорусії; 2) громадяни, які проходять військову службу в державних органах, в яких передбачена військова служба, інших військах та формуваннях; 3) громадяни, які працюють в органах внутрішніх справ; 4) в професійних аварійно-рятувальних службах; 5) в податкових та митних органах; 6) в органах фінансових розслідувань; 7) в прокуратурі; 8) в військових

судах Беларусі; 9) особи, які працюють на небезпечних промислових об'єктах; 10) усі недієздатні особи; 11) особи, які скоїли злочини; 12) іноземні громадяни, які підлягаю депортації; 13) особи, які клопочуть про отримання притулку в Беларусі.

Враховуючи передовий досвід закордонних країн, вважаємо, що проблема дактилоскопічної реєстрації населення України на сьогоднішній день має декілька аспектів, від вирішення яких залежить швидке реагування криміналістичних підрозділів по розкриттю злочинів.

По-перше, це прийняття закону України «Про дактилоскопію».

По друге – фінансова підтримка криміналістичних підрозділів ОВС з боку держави: виділення коштів на придбання відповідного сучасного обладнання, а також створення єдиної комп'ютерної мережі, надійно захищеної від стороннього втручання.

По-третє. Найважливішим ми вважаємо підтримку з боку населення України.

І останнє. Хоча і з'являються нові способи ідентифікації особи (за малярком райдужної оболонки ока, голосу, будові молекули ДНК), дактилоскопічні методи залишаються неперевершеними по надійності, простоті використання і собівартості.

Список літератури: 1. Статистична звітність МВС України 2002–2003 рр. 2. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика: Підручник К., 2001. 3. Про результати дактилоскопічного відділу НДЕКЦ при ГУМВС України в м. Києві за 9 місяців 2003 р. К., 2003. 4. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради України. 1991. №4. Ст.20. 5. Наказ МВС України від 11.09.2001 року «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України». 6. Проект Закону України «Про дактилоскопію» від 18.06.1999. 7. Проект Закону України «Про ідентифікацію особи» від 18.06.1999 р. 8. Торвальд Ю. Век криміналістики: Пер. с нем / Под ред. и со вст. ст. Ф.М. Решетникова. 3-е изд. М.,1981. 9. Федеральний закон «О государственной дактилоскопической регистрации в Российской Федерации» от 09.07.1998 г. в ред. Федерального закона от 09.03.2001 года №25–ФЗ.

Надійшла до редколегії 23.01.04

С.В. Краснокутський

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИВАТНОГО ДЕТЕКТИВА ТА ОХОРОНЦЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Вивчення зарубіжного правового досвіду в сфері функціонування недержавної правоохоронної системи становить певний інтерес як для вітчизняного законодавця, так і для державних правоохоронних органів (у першу чергу, міліції). Він дозволяє розробити і впровадити в життя найбільш оптимальні правові механізми діяльності приватних служб безпеки, налагодити механізм взаємодії охоронно-детективних структур з державними